

History of Science Department
University of Aarhus

KURT RAMSKOV

**Matematiske stillinger og karrierepleje
i første tredjedel af det 20. århundrede
i København**

Hosta, No. 16, 2004
Work-in-Progress

Hosta (**H**istory **O**f **S**cience and **T**echnology, Aarhus) is a series of publications initiated in 2000 at the History of Science Department at the University of Aarhus in order to provide opportunity for historians of science and technology outside the Department to get a glimpse of some of the ongoing or recent works at the Department by researchers and advanced students. As most issues contain work in progress, comments to the authors are greatly valued.

Publication is only made electronically on the web site of the Department (www.ivh.au.dk/hosta). The issues can freely be printed as pdf-documents. The web site also contains a full list of issues.

ISSN: 1600-7433

History of Science Department
University of Aarhus
Ny Munkegade, building 521
DK-8000 Aarhus C
Denmark

Matematiske stillinger og karrierepleje i første tredjedel af det 20. århundrede i København

*Kurt Ramskov
Skeltoftevej 27, st. th.,
2800 Kgs. Lyngby*

Indhold

Indledning	3
Personalesager ved universitetet	3
Generationsskiftet i 1909–10	4
De to nye professorer	4
Den nye docent	7
Perioden 1910–1915	8
Docentursagen i 1916	9
Heegaards afsked	13
Fakultetets behandling af afskedsansøgningen	14
Heegaards efterfølger	15
Konsekvenserne	16
Bohrs universitetsprofessorat	18
Afslutning	19
Bibliografi	20
Publicerede kilder	20
Upublicerede kilder	21

Indledning

I forbindelse med mit arbejde med biografien om Harald Bohr [Ram95] kom jeg kun overfladisk ind på Bohrs karriere ved de højere læreanstalter. Det betød, at jeg ikke særlig godt kunne forklare, hvorfor hans karriere forløb som den gjorde. Senere har jeg fordybet mig mere i sagen i preprintet [Ram98] og der kigget mere generelt på stillingerne ved Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet i København. Denne artikel er en sammenskrivning af preprintet og de senere kildestudier til en mere sammenhængende behandling af stillinger og karrierepleje indenfor matematik i København i den første tredjedel af det 20. århundrede, særlig hvordan ledige stillinger blev besat og hvordan matematikerne plejede deres karriere ved lobbyvirksomhed og personlige forbindelser i det lille akademiske miljø. Som det vil fremgå af dette arbejde var der nogle ting, der var specielle i episoden omkring oprettelsen af professoratet til Bohr, mens andre ting var knap så usædvanlige.

Artiklen har ligget nogle år i min skuffe, da jeg ikke har kunnet finde et passende sted at publicere det. Jeg takker Kirsti Andersen for nyttige kommentarer til et tidligere udkast til den.

Personalesager ved universitetet

I begyndelsen af det 20. århundrede var universitetets professorer formelt ansatte under undervisningsministeriet og udnævnt af kongen. Kontakten mellem et fakultet og ministeriet foregik gennem universitetets højeste organ konsistorium. Fakultetet kunne derfor i en stillingssag kun lave en indstilling, men konsistorium og ministeriet fulgte dog stort set altid fakultetets indstillinger. Det betød, at det som ofte reelt var fakultetet der traf afgørelse i stillingssager.

Administrativt bestod et *fakultet* af de ansatte professorer, både de ordinære og ekstraordinære. Ved Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet var der fx i 1909 ialt 12 professorer. Den daglige administration blev varetaget af en dekanus, som valgtes for 1 år ad gangen af fakultetet blandt dets medlemmer. I praksis ser det ud til, at posten gik på skift. Fakultetsmøder blev afholdt cirka en gang om måneden og her blev de vigtigste beslutninger taget.

I begyndelsen af det 20. århundrede var der ingen faste regler for, hvordan en ledig stilling skulle besættes udover en bestemmelse i Universitetsfundatsen om “Nødvendigheden af Konkurrence i det Tilfælde, at Valget mellem flere Ansøgere kan være tvivlsomt” [Årb15a, p. 23]. Ofte blev stillinger besat ved kaldelse, dvs. ved udpegning, uden forudgående opslag, af den person som fakultetet anså for bedst kvalificeret. Blev stillingen opslået, så vurderede fakultetet, hvem af ansøgerne det anså for bedst kvalificeret og var der tvivl herom afholdtes altså en “konkurrence”. Ved besættelsen af et kemiprofessorat i november 1908 havde fakultetet fx været i tvivl og afholdt en konkurrence, der bestod i at de to ansøgere hver afholdt tre prøveforelæsninger [KU08].

Et professorat var en livstidsstilling. Sædvanligvis søgte en professor kun sin afsked, hvis han fik tilbudt en mere favorabel stilling ved et andet universitet eller an-

detsteds. I løbet af anden halvdel af 1800-tallet havde der udviklet sig den kutyme, at professorer søgte deres afsked på grund af alder når de nåede de 70 år, men der var intet lovkrav herom før tjenestemandsløven i 1919, der gjorde professorer til stats-tjenestemænd, hvilket betød at de *skulle* gå af når de blev 70 år [Slo78, p. 40]. Samme tjenestemandsløve gav også professorerne en pensionsordning. Tidligere skulle de formentlig selv forhandle sig frem til en sådan, når de gik af. Dette kan meget vel være en hovedgrund til, at afskedsbegæring ikke blot blev imødekommet som en formalitet, men blev behandlet relativt grundigt, da man i en sådan forhandling godt kan forestille sig, at det spillede ind, hvordan personen havde fået sin afsked bevilget.¹

I den betragtede periode, 1900–1933, blev der i Danmark kun forsket og undervist i matematik på højt niveau i hovedstaden og alene ved de tre højere læreanstalter: Københavns Universitet, Den polytekniske Læreanstalt² og Den Kongelige Veterinære og Landbohøjskole. Figur 1 giver en oversigt over de faste matematiske stillinger ved disse institutioner og hvem der besad dem i perioden. I samtiden udgjorde de matematiske stillinger et hierarki, hvor professoraterne rangerede højest. Indenfor samme stillingstype rangerede universitetet over Læreanstalten som igen rangerede over Landbohøjskolen.

Behandlingen af stillingssager ved universitetet kan man både få belyst ved hjælp af den officielle fremstilling i universitetets årbøger [Årb03, ...] og fra detaljerne bag denne i referaterne i dekanatsprotokollen [KU], samt, i mange tilfælde, i det bilagsmateriale der henvises til i protokollen. Jeg har anvendt alle disse typer af kildemateriale.

Generationsskiftet i 1909–10

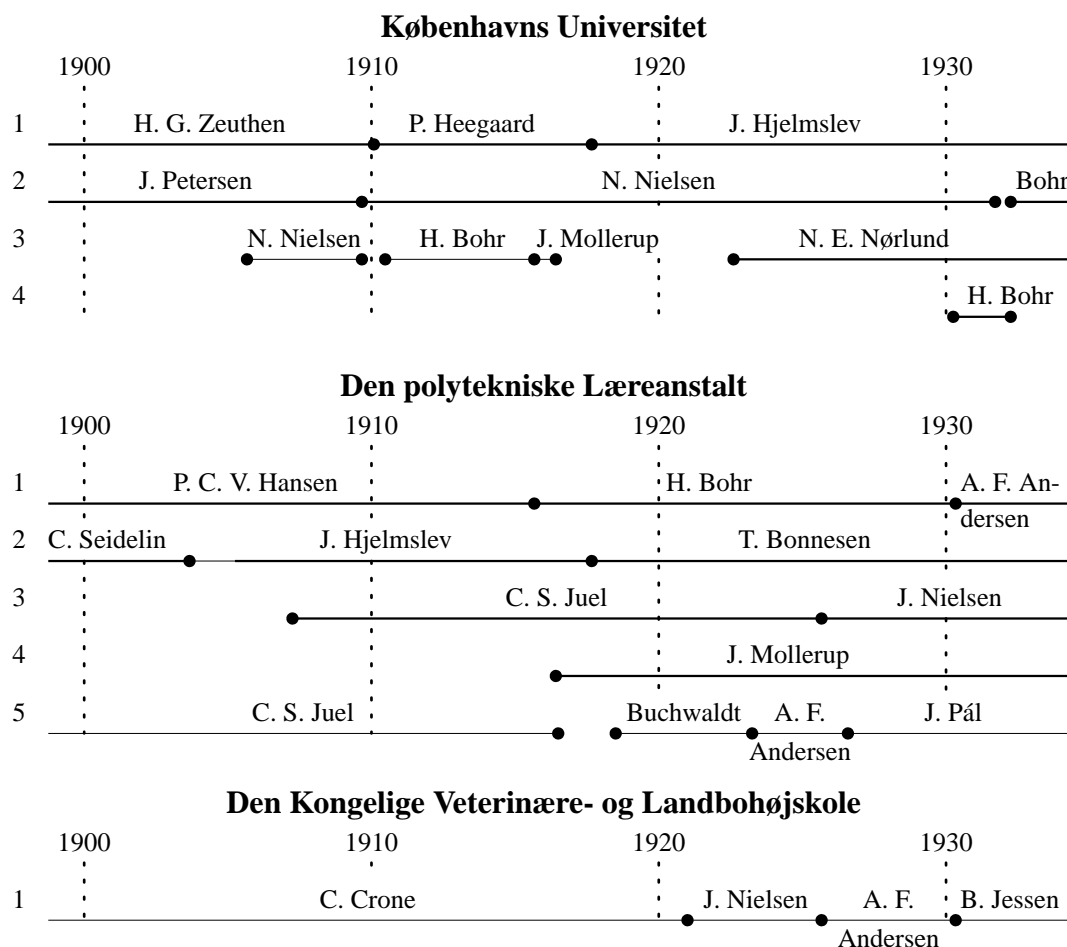
I 1909–10 skete et generationsskifte i matematik ved Københavns Universitet. Begge de matematiske professorer, Julius Petersen (1839–1910) og Hieronymus G. Zeuthen (1839–1920), blev da 70 år og man kunne forvente deres afsked på grund af alder. De havde domineret universitetsmatematikken i over 25 år og især Zeuthen var internationalt kendt i samtiden for sit arbejde med matematikkens historie og enumerativ geometri [Kle89, pp. 9–10]. Petersens bidrag var mere spredte og i samtiden var han især kendt for sine lærebøger [Lüt92].

De to nye professorer

Petersen havde været alvorlig syg i nogle år og han havde allerede i 1908 aflyst forelæsninger, så fakultetet fremskyndede besættelsen af hans professorat og indstillede uden opslag Niels Nielsen (1865–1931) til hans efterfølger fra 1. september 1909. Nielsen havde siden 1905 haft den tredje matematiske stilling ved universitetet, som var et docentur der i 1905 var blevet oprettet bl.a. efter ønske fra de studerende om seminar- og

¹Ejvind Slottved henledte min opmærksomhed på, at dette kunne være en grund til den omhyggelige behandling af afskedsbegæring.

²Læreanstalten har siden ændret navn til Danmarks Tekniske Universitet (DTU).

Figur 1: Diagrammet giver en oversigt over de faste matematiske stillinger (professorater, docenturer og lektorater) i København 1900–1933. Assistentstillinger er ikke medtaget. En tyk linie angiver et professorat, mens en tyndere linie angiver et docentur. Lærestaltens lærestol (5) var dog et lektorat indtil 1929, hvorefter det blev et docentur. Stillingerne (2) og (3) ved Lærestalten var hhv. i deskriptiv geometri og rational mekanik, mens alle de øvrige stillinger var i matematik.

laboratorieøvelser i matematik [Årb03, pp. 875–79]. I indstillingen af Nielsen bemærkede Zeuthen, at han også mente at Christian Sophus Juel (1855–1935) var kvalificeret. Juel havde været ansat på Lærestalten siden 1894, fra 1907 som professor i rational mekanik, og da hans arbejdsområde ikke svarede til Petersens, men derimod mere til Zeuthens eget, havde Zeuthen dog ikke indvendinger mod indstillingen af Nielsen [KU09-1].

I efteråret 1909 søgte Zeuthen sin afsked pr. 1. februar 1910 og straks begyndte diskussionen om hans efterfølger. Zeuthen selv mente, at Juel skulle kaldes til posten. Han så kun Johannes Hjelmslev (1873–1950), der siden 1903 havde haft lærestolen i deskriptiv geometri ved Lærestalten, som en eventuel anden mulighed [KU09-2].

Det var den nye matematikprofessor Nielsen ikke enig i og et udvalg blev nedsat [KU, p. 222]. Der ser ud til at have været rejst betænkelighed ved om den 55-årige Juel ville kunne bidrage med nyt matematik og inspirere de studerende [KU09-3]. Resultatet blev, at fakultetet besluttede at opslå stillingen [KU, p. 224].

Der indkom tre ansøgninger, hhv. fra Hjelmlev, Mollerup og Heegaard, dvs. Juel altså slet ikke søgte! Mens Hjelmlev som nævnt var ved Lærestalten havde hverken Poul Heegaard (1871–1948) eller Johannes Mollerup (1872–1937) haft forskerstillinger. De var begge matematiske doktorer og havde i en årrække været aktive og forelæst ved universitetet som privatdocenter, dvs. uden formel ansættelse og dermed uden løn, samtidig med at de havde ernæret sig ved forskellige undervisningsjob i bl.a. gymnasier.

I årbogens fremstilling [Årb10, pp. 974–76] af behandlingen gengives kun fakultetets indstilling af Heegaard til professoratet og argumentationen herfor. Man vurderede Heegaards og Hjelmlevs videnskabelige kvalifikationer til samme niveau og et stykke over Mollerups, men at

Heegaards videnskabelige og Undervisnings-Interesser i højere Grad end Professor Hjelmlevs er i Overensstemmelse med Universitetsundervisningens Tarv, og idet hertil kommer at Dr. Heegaards indgaaende Kendskab til det højere Undervisningsvæsen overhovedet berettiger til af Dr. Heegaard at vente en særlig fremragende Lærervirksomhed [...] [Årb10, p. 975]

Bag indstillingen skjulte der sig imidlertid en større uenighed i fakultetet.

Kort før sin fratreden afleverede Zeuthen et notat til fakultetet, hvori han ud fra sit kendskab til ansøgenes kvalifikationer prioriterede dem i rækkefølgen: Hjelmlev, Heegaard og Mollerup. Han tilføjede dog at han anså dem alle for brugelige professoremner. Tidligere havde han som nævnt kun set Juel og Hjelmlev som mulige kandidater [KU10-2, p. 1]. Zeuthens hovedbegrundelse for at sætte Hjelmlev over Heegaard var, at Hjelmlevs forskning havde ført til resultater af afgørende betydning, der også gav løfter for fremtidige videnskabelige bidrag, mens Heegaard ikke havde bidraget med væsentligt nyt siden doktordisputatsen i 1898 [KU10-2, p. 2 & 5].

Som nævnt havde Nielsen i begyndelsen anset Hjelmlev for bedst kvalificeret, men han skiftede mening, fordi han mente at Heegaards videnskabelige arbejde var af højere kvalitet end Hjelmlevs [KU10-3]. Hans ændrede opfattelse skyldtes at han havde skrevet til en række førende udenlandske matematikere og bedt dem udtale sig. Émile Picard, Henri Poincaré, Max Dehn og Franz Meyer anbefalede alle Heegaard, selv om de samtidig måtte indrømme, at de ikke kendte noget til Hjelmlev. Kun David Hilbert anbefalede Hjelmlev. Han kendte til gengæld kun lidt til Heegaards arbejde [KU10-1].

Fakultetet skulle træffe en afgørelse den 8. februar. Zeuthen deltog ikke heri, da han var fratrukket den 1. februar. Uenigheden eksisterede dog fortsat og man gik for en sjælden gangs skyld over til en afstemning: 7 stemte for Heegaard og 2 for Hjelmlev. Fysikprofessoren Christiansen, som formentlig ikke stemte, mente, at oplysningerne ikke var fyldestgørende nok og foreslog yderligere undersøgelse i et udvalg, men dette

nedstemtes med 7 mod 3 [KU, p. 231]. Sammen med indstillingen sendte mindretallet, som udgjordes af de tre ældste professorer, imidlertid en skrivelse, hvori der bl.a. stod følgende:

Da vi Undertegnede ikke mente os for Sagkyndige, stemte vi i Fakultetsmødet for at henvise Afgørelsen til en Komité af inden- og udenlandske Matematikere, idet vi bestemt mene, at man ved Besættelsen af et Professorat ved Universitetet bør søge den største mulige Garanti for, at den bedste videnskabelige Kraft vælges. [KU10-4]

De understregede dog også, at de ikke betvivlede, at Heegaard *var* kvalificeret.

Mindretallet talte altså for nedsættelsen af hvad man i dag ville kalde et internationalt, videnskabeligt kvalificeret bedømmelsesudvalg. Som allerede nævnt eksisterede der på dette tidspunkt næsten ingen regler for stillingsbesættelser. Efter et udvalgsarbejde under konsistorium fremkom sådanne imidlertid i 1918 og de fastlagde, at professorater i almindelighed skulle opslås. Kaldelse kunne kun finde sted, hvis 3/4 af fakultetet mente, at en persons kvalifikationer var alle andres overlegne. Endvidere blev det fastlagt, at behandlingen af ansøgningerne skulle ske i et udvalg på tre medlemmer, der som udgangspunkt skulle være universitetslærere men kunne være udenforstående, hvis der ikke fandtes tre fagkyndige ved universitetet. Udvalget skulle udarbejde en indstilling og reglerne fastlagde derefter, hvordan fakultetet kunne reagere på forskellige typer af indstillinger [Årb15a, pp. 25–26].

Resultatet blev altså at Heegaard blev indstillet til professoratet. Heegaard selv blev temmelig overrasket over dette udfald af sagen og han så det som resultatet af en magtkamp mellem to grupper af matematikere.³ Den ene gruppe, ført an af universitetsmatematikerne Zeuthen og Petersen, skulle ifølge Heegaard have bestræbt sig på at holde den anden gruppe, bestående af matematikerne ved Polyteknisk Lærestanstalt, ude fra universitetet. Zeuthens skiftende holdninger ovenfor gør det dog vanskeligt at finde uafhængig belæg for dette i kilderne.

Den nye docent

Da Nielsen overtog Petersens professorat i sommeren 1909 blev docenturet i matematik ledigt. Spørgsmålet var nu om det ville blive opretholdt, da det havde haft en midlertidig karakter. Dette skete og da fakultetet blev bedt om en indstilling i juli 1909 anmodede man om udsættelse til efter jul, officielt fordi man først ønskede Zeuthens efterfølger fundet, uofficielt fordi man havde en kommende matematisk doktor i kikkerten til det [KU, p. 216].

I foråret 1910 blev docenturet opslået ledigt og der indkom ansøgninger fra hhv. Harald Bohr, Carl Christian Hansen (1876–1935) og Johannes Møllerup. Bohr var netop nybagt dr. phil., idet han havde forsvaret sin doktorafhandling kort forinden den 1. februar 1910. Han kunne naturligtvis ikke konkurrere med de to øvrige med hensyn til undervisningserfaring, idet disse begge havde været lærere og fungeret som privatdocenter i flere år. På den anden side havde de ikke været forfærdelig aktive med

³Dette er behandlet nærmere i [Ram98, pp. 7–9] og især i [Mun98, pp. 155–57].

hensyn til videnskabelig produktion. Det var iøvrigt på grund af Bohr, at besættelsen af docenturet var blevet udskudt. Bohr blev valgt til docenturet, da hans videnskabelige kvalifikationer blev vurderet som de bedste, hvilket utvivlsomt var korrekt [Ram95, pp. 122–23].

Perioden 1910–1915

Fra 1910 og frem til 1915 var de tre matematikere ved universitetet Heegaard, Nielsen og Bohr, og de var i disse år ret aktive. De organiserede brugen af det i 1907 oprettede matematiske Laboratorium, der bestod af et par lokaler og en lille bogsamling, og sørgede for at dets bogsamling blev udbygget [Ram95, pp. 47–48]. De var aktive i *Matematisk Forening*, hvor Nielsen var formand 1910–17, og endelig forestod de to professorer at arrangere den 2. skandinaviske matematikerkongres i København i 1911 [Ram95, pp. 125–27]. Også på det undervisningsmæssige var der samarbejde, idet de tre i samarbejde forestod seminarøvelser i foråret 1911. Nielsen og Bohr fortsatte dette samarbejde de følgende par år [Ram95, p. 124]. Alt i alt ser der ud til at have været et tilfredsstillende samarbejde mellem universitetets tre matematikere på mange af de faglige områder.

Udover seminarøvelserne holdt Bohr enkelte forelæsninger ved universitetet, men hans primære undervisningsopgave var dog det indledende kursus i matematik for alle studerende i astronomi, fysik, kemi og matematik, samt alle polyteknikerne. Kurset strakte sig over 2 år og det havde indtil 1910 været varetaget i fællesskab af Zeuthen og P. C. V. Hansen (1844–1917), der var professor i matematik ved Læreanstalten. Det skete ved at de hvert andet år skiftedes til at starte med det nye hold studerende og føre dem gennem det 2-årige forløb [Ram95, p. 123]. Ved Zeuthens afgang blev denne opgave på Nielsens initiativ overdraget til docenten, fordi Nielsen mente at opgaven var blevet for byrdefuld for en universitetsprofessor [KU09-4]. Man håbede på lidt længere sigt på at der ville blive oprettet et professorat ved Læreanstalten til varetagelsen af opgaven.

I 1915 blev P. C. V. Hansen 70 år og man kunne derfor forvente hans afsked på grund af alder. Han indsendte allerede sin afskedsbegæring i februar 1914 med ønske om afgang 1. september 1915.⁴ Det skete primært fordi hans lærebog, som han anvendte ved det ovennævnte matematikkursus, var ved at være udsolgt. Blev hans efterfølger tidligt kendt fik denne bedre lejlighed til at få lavet en ny lærebog.

Læreanstalten tog kontakt til Bohr for at høre om han var interesseret i at overtage professoratet. Han svarede positivt, men fremhævede også at han var optaget af videnskabeligt arbejde og derfor ikke mente at kunne påtage sig at udarbejde en lærebog til 1. september 1915. For Bohr ville professoratet være et trin op i hierarkiet. Undervisningsopgaverne var desuden de samme som i docenturet, hvilket gav ham mindst den samme tid til videnskabeligt arbejde. På den anden side blev hans formelle bånd til universitetet svækket, hvilket bekymrede ham da broderen Niels Bohr i foråret 1914 arbejdede på at få oprettet et professorat til sig selv der og brødrene ville meget gerne

⁴Resten af dette afsnit bygger på fremstillingen i [Ram95, pp. 163–65], hvis intet andet nævnes.

være ved den samme institution [NB-1]. Universitetets to matematiske professorer ønskede imidlertid heller ikke at “miste” Harald Bohr til Lærestalten, hvorfor de, som reaktion på Lærestaltens tilbud, foreslog at hans docentur blev ændret til et ekstraordinært professorat [KU, p. 330]. Ingen af Bohr-brødrene fik dog ved denne lejlighed et professorat ved universitetet. Niels Bohr havde i efteråret 1913 skrevet tre revolutionerende artikler om atomets struktur, som straks havde vakt international opsigt og som skulle blive begyndelsen til kvantemekanikken. Bl.a. af denne grund fik han i sommeren 1914 tilbudt en stilling ved Rutherford's laboratorium i Manchester, som han tog i mod efter at have søgt orlov fra sit docentur ved universitetet.

Harald Bohr tilkendegav samtidig overfor Lærestalten, at han var interesseret i professoratet der. Medvirkende til denne beslutning var sikkert udbruddet af 1. verdenskrig, der vanskeliggjorde de internationale kontakter, især dem til Tyskland, som havde været centrale for Harald Bohrs forskning i de forudgående år.

Lærestaltens lærerråd vurderede derefter kvalifikationerne hos de to personer, Bohr og Møllerup, som man mente kunne komme på tale til professoratet og det indstillede entydigt Bohr i november 1914. Undervisningsministeriet returnerede imidlertid indstillingen med krav om, at stillingen blev slået op og selv om der derved kom en tredje ansøger indstilledes Bohr påny og han tiltrådte 1. september 1915.

Møllerup overtog derefter som eneste ansøger Bohrs docentur ved universitetet [KU15], hvorefter disse to sammen varetog det introducerende 2-årige matematikkursus. Til kurset udarbejdede de i perioden 1915–18 et nyt lærebogssystem, *Lærebog i Matematisk Analyse I–IV*, populært kendt som “Bohr og Møllerup” [Boh15]. Det blev i reviderede udgaver anvendt i næste halve århundrede som grundlæggende lærebog i matematik ved Lærestalten og universitetet.

Docentursagen i 1916

Stillingssituationen ændredes i foråret 1916 i forbindelse med en ny lønningslov. Loven ændrede på de universitetsansattes lønstruktur og kompenserede en del for den reallønsnedgang de havde haft i årene forud [Lar93, p. 518]. Desuden blev der oprettet enkelte nye stillinger, herunder et professorat i matematik ved Lærestalten. Dette havde længe været ønsket og med det nye professorat ved Lærestalten kunne undervisningen ved det fælles introducerende matematikkursus nu varetages af Lærestaltens egne professorer. Møllerup blev kaldet til stillingen, hvorfor denne ændring ikke påvirkede samarbejdet mellem Bohr og Møllerup [Årb15b, p. 75].

Med oprettelsen af det nye professorat ved Lærestalten bortfaldt et hovedargument for docenturet i matematik ved universitetet, idet det i 1905 var blevet oprettet for at aflaste universitetsprofessorerne i deres store undervisningsbyrde forårsaget af det fælles introducerende matematikkursus. I løbet af foråret 1916 fremkom flere forslag til docenturets fremtid. Fysikprofessoren Martin Knudsen foreslog at bruge det til midlertidig ansættelse af fysikeren H. M. Hansen. En anden konsekvens af lønningsloven var nemlig, at der pr. 1. juni 1916 var blevet oprettet et professorat i teoretisk fysik til Niels Bohr i stedet for det docentur, som han hidtil havde haft. Mens Niels Bohr havde

været i England havde Hansen vikarieret i docenturet og han stod nu uden job. Knudsen foreslog desuden, at man iøvrigt på længere sigt arbejdede for at ændre docenturet til et professorat til Niels Erik Nørlund (1885–1981), der siden 1912 havde haft et matematisk professorat i Lund [KU16-1]. Dette forslag blev tiltrådt af fakultetet, men ministeriet afviste det [KU16-2].

Kilderne melder ellers intet om det matematiske docentur før august 1916, hvor fakultetet blev bedt om at udtale sig om en ansøgning til docenturet fra Carl Hansen [KU16-3].⁵

Niels Nielsen anbefalede ham på følgende måde:

Det er uomtvisteligt, at hans rent videnskabelige kvalifikationer paa langt nær staar paa højde med hans fremragende lærerdygtighed paa de forskellige undervisningstrin; disse lærer kvalifikationer vil netop være af den allerstørste betydning for Universitetsundervisning til skoleembedseksamen og navnlig for den elementære matematik til vedkommende eksamina, [...] [Påført [KU16-3]]

Der var udbredt tilslutning til denne anbefaling ved et fakultetsmøde den 19. september. Niels Bohr havde dog ikke haft lejlighed til at se på sagen, hvorfor han tog forbehold. Efterfølgende bad han om at sagen blev behandlet ved næste møde og resultatet blev nu det stik modsatte:

Uagtet Dr. Hansen's pædagogiske Kvalifikationer, hvad angaar Undervisning i den mere elementære Matematik, ubetinget maa erkendes som betydelige, kan Fakultetet dog ikke anbefale hans Ansøgning. Thi, ihvorvel hans ældre matematiske Arbejder indeholder en Del værdifuldt og lovendende, saa kan dog hans videnskabelige Virksomhed i den sidste halve Snes Aar paa ingen Maade tilfredsstillende Fordringer, der nødvendigvis maa stilles til den, der skal beklæde en i videnskabelig Henseende saa fuldtud selvstændig Lærerpost ved Universitetet, som et Docentembede maa siges at være, [...] [KU16-4]⁶

Hansens sidste videnskabelige publikation lå tilbage i 1912 [Ram98, p. 39], så Bohrs indvending var vel rimelig nok. Nielsens anbefaling, der bl.a. blev støttet af Heegaard, er dog især overraskende, når den sammenholdes med deres vurdering af Hansen i forbindelse med hans ansøgning til docenturet i 1910:

Dr. Hansen har foruden sin Disputats og et større Arbejde, publiceret i Videnskabernes Selskabs Skrifter, skrevet nogle mindre Artikler. Skønt Disputatsen intet virkeligt Bidrag giver til en blot theoretisk Løsning af Primitalsproblemet, og skønt Afhandlingen ikke bringer væsentligt nyt, maa disse to Arbejder dog betegnes som ret respektable. Mod et Par af de kortere Afhandlinger kan der derimod rejses den Indvending, at de ikke

⁵Docenturet har formentlig ikke været opslået ledigt, så ansøgningen måtte være indsendt uopfordret.

⁶Udkastet [KU16-4] blev godkendt af alle professorer efter cirkulation 13.–19. okt., hvorfor den endelige indstilling sikkert også fik denne ordlyd.

opfylder de Krav, Nutiden maa stille i Henseende til eksakt Fremstilling. [...] Medens man om de to ældre Doktorer [altså Møllerup og Hansen] maa erklære, at ingen af dem ved at samle sig om et større virkelig originalt Arbejde har givet selvstændige videnskabelige Bidrag, og at man ikke gennem deres hidtidige Forfattervirksomhed faar nogen sikker Opfattelse af Rækkevidden af deres Kundskaber, [...] [Årb10, p. 976]

Siden da havde Hansen kun publiceret det ene arbejde i 1912. Jeg tror at personlige forbindelser spillede en rolle for den positive indstilling i 1916. Hansen havde været Heegaards elev på Metropolitanskolen og iøvrigt efterfulgt Heegaard ved Hærens Officerskole i 1910 [HEE, p. 46]. Formuleringen af indstillingen kan også skyldes, at der kun var den ene ansøger, som nok ikke var god, men ifølge Nielsen og Heegaard acceptabel.

Fakultetet tilføjede iøvrigt til sin vurdering af Hansen, at det ville overveje “hvilke Foranstaltninger det mener der bør træffes i Anledning af denne Sag” [KU16-4], og til dette formål nedsattes et udvalg med bl.a. Heegaard, Nielsen og Niels Bohr. Resultatet af udvalgets arbejde forelå den 26. oktober efter to møder:

[...] I det 2-det af disse [de to møder] deltog efter Anmodning fra Udvalget Proff. Hjelmlev og Har. Bohr. Prof. Nielsen deltog ikke i noget af Møderne.

Udvalget udtaler, at det vil være meget ønskeligt:

1) at de Universitetsstuderende, der forbereder sig til 1-ste Del af Skoleembedseksamen i Matematik, Fysik, Kemi og Astronomi, i udstrakt Grad benytter den Undervisning, som gives i de matematiske Discipliner paa den Polytekniske Lærestalt.

2) at Proff. Hjelmlev og Har. Bohr bliver optaget som Medlemmer af Fakultetet, baade under Hensyn til det i Punkt 1 udtalte Ønske og til den Betydning, de to Herrer vilde have for den videregaaende Matematikundervisning ved Universitetet. [KU16-5]

Udvalgets konklusioner forekommer noget ejendommelige, fordi der ikke eksplicit siges noget om docenturet. Det er vanskeligt at se noget nyt i punkt 1, da Bohr og Hjelmlev i forvejen i teorien kunne forelæse for de universitetsstuderende som privatdocenter. Det væsentligste nye er altså punkt 2, som også affødte en del reaktioner. Flere professorer syntes, at det var underligt, hvorfor fakultetet netop skulle udvides med Bohr og Hjelmlev, idet de mente, at der var andre, man med lige så god ret kunne argumentere for skulle med.

Noget tyder imidlertid på, at udvalget forestillede sig docenturet delt mellem Bohr og Hjelmlev som løn for den universitetsundervisning de forventedes at skulle give. Dette mente i hvert fald boulevardavisen *Ekstrabladet*, der dog, ligesom idag, ikke er nogen særlig pålidelig kilde [Eks16]. På denne måde ville Bohr og Hjelmlev blive “ansat” ved universitetet, hvilket kunne tjene som yderligere begrundelse for punkt 2.

I det videre forløb af sagen (se næste afsnit) fremhævede *Ekstrabladet* Harald Bohrs aktive rolle i docentursagen og dette lyder ikke usandsynligt. Som nævnt ovenfor

ønskede han i 1914 at blive ved universitetet, hvis Niels Bohr skulle få et professorat der. Da Niels Bohr i sommeren 1916 fik et professorat ved universitetet så det ud til, at de også fremover ville være ved hver sin institution. Det var ikke en reel mulighed for Harald Bohr at vende tilbage til docenturet, da det ville være et tilbageskridt både karrieremæssigt og økonomisk. Som det fremgik ovenfor startede docentursagen ved, at Niels Bohr satte spørgsmålstegn ved Hansens kvalifikationer. Niels Bohr sad også i det udvalg, der indkaldte Harald Bohr og Hjelmlev. I den forbindelse kan man undre sig over, hvorfor netop disse to blev indkaldt og ikke Læreanstaltens to andre matematikprofessorer Møllerup og Juel. Endvidere forekommer Niels Bohr med nutidige øjne inhabil i udvalget i betragtning af den retning sagen udviklede sig i og han burde nok have trukket sig fra udvalget.

Uenigheden i fakultetet betød at der ikke blev taget beslutning om udvalgets indstilling på mødet den 28. november [KU, p. 381]. Den 9. december rykkede Harald Bohr for en afklaring, fordi han havde modtaget en kaldelse fra rigsuniversitetet i Groningen i Holland [RUG] og han ville gerne kende fakultetets konklusion i sagen før han gav svar til Groningen [KU16-6]. Udvalgsarbejdet blev genoptaget, men den 20. december måtte dekanus meddele Harald Bohr, at der ikke ville blive taget beslutning i sagen før han skulle svare Groningen [KU16-7]. *Ekstrabladet* fortolkede Bohrs brev som et trusselsbrev [Eks16]. Brevet kan godt have lagt pres på fakultetet, men på den anden side *havde* Bohr modtaget det nævnte tilbud og hans brev er holdt i en høflig tone, som dog også giver udtryk for, at stillingen i Groningen præcis var som han ønskede, nemlig med videnskabelig undervisning [KU16-6]. Bohr besluttede imidlertid at afslå tilbudet fra Groningen.

Det er vanskeligt at vurdere hvor seriøst han overvejede kaldelsen. Begge Bohr-brødre modtog igennem 1920'erne flere gode tilbud om stillinger i udlandet, men disse blev alle afslået. Det er påvist, at Niels Bohr følte sig knyttet til Danmark og at han af hensyn til familien samt en følelse af ansvar overfor Institut for Teoretisk Fysik, der blev opført i København 1918–21, afslog flere stillingstilbud fra udlandet [Rob79, pp. 79–81]. Harald Bohrs motiver kender jeg ikke, men de kan have været af samme type, selv om han på dette tidspunkt dog endnu ikke havde stiftet familie. Desuden rasede verdenskrigen på andet år i Europa og selv om Holland, ligesom Danmark, var neutralt kunne de usikre fremtidsudsiger måske også have formindsket Bohrs lyst til at tage til Holland.

Bohrs afslag skyldtes i virkeligheden nok at han vurderede, at docentursagen i det nye år ville blive løst til hans fordel. I juleferien diskuterede Bohr-brødrene sagen med Nørlund, der var deres studiekammerat. Nørlund skrev til Mittag-Leffler om dette:

Harald Bohr har afslaaet tilbudet fra Groningen, men vi har benyttet denne Kaldelse til at arbejde for at knytte ham til Universitetet her (tillige med Hjelmlev). [...] nu synes det som Sagen gaar i Orden og baade Hjelmlev og Harald Bohr bliver optaget i det herværende mat.-naturvidensk. Fakultet. [ML-2]

Sådan skulle det imidlertid ikke komme til at gå.

Heegaards afsked

Den 5. januar 1917 modtog fakultetet en afskedsansøgning fra Heegaard. Som allerede nævnt var det usædvanligt, at en professor søgte afsked i utide. Sagen blev straks omtalt i aviserne [Ber17], [Eks17a], hvilket man kan undre sig over, da den først skulle behandles i fakultetet. *Ekstrabladet* omtalte sagen under overskriften “Fra de akademiske kulisser”, som også var blevet benyttet under omtalen af docentursagen og også senere skulle blive benyttet. Artiklerne under denne overskrift beretter fra universitetsverdenen i en meget ironisk, distanceret tone og deres kildeværdi er noget begrænset, men som regel er der en kerne af sandhed i dem. *Ekstrabladet* var ikke i tvivl om at Heegaards afsked var en reaktion på docentursagen i efteråret 1916 og især Harald Bohrs optræden:

Harald Bohrs og Hjelmlevs kraftige Ønsker om og ikke mindre kraftige Arbejde og Agitation for at komme ind i Fakultetet som Docenter har gjort Stemningen levende, og man har længe haft Fornemmelsen af, at man gik imellem sprængladte Bomber.

I Gaar eksploderede den første: Professor *Poul Heegaard* indgav sin Afskedsansøgning. Det er i akademiske Krese ingen Hemmelighed, at han ikke netop i alle retning har været nogen Beundrer af Hr. Professor Harald Bohr. [Eks17a]

Artiklen var iøvrigt suppleret med en karikatur af Bohr som fodboldspiller (gengivet i [Mun98, p. 159]).

I afskedsansøgningen angav Heegaard selv to begrundelser:

1°. Mit Arbejde ved Universitetet omfatter Geometri, Rationel Mekanik, Elementær Matematik, Matematikkens Historie og Almindelig Matematik for Aktuarer; desuden er jeg Bibliotekar ved det matematiske Laboratoriebibliotek. Da jeg ingen Assistent har haft til Opgaveretning, Katalogisering o.l., har mit Arbejde været af et saadant Omfang, at jeg hverken har haft noget som helst Otium til videnskabeligt Arbejde eller trods al anvendt Energi har kunnet udføre mit Arbejde til min egen Tilfredshed.

2°. Desuden har mit Syn paa forskellige Fakultetsspørgsmaal ofte været saa afvigende fra et Flertals, at det yderligere har bidraget til at gøre mig mit Universitetsarbejde byrdefuldt. [KU17-1]

Da Heegaard blev professor i 1910 havde han beholdt nogle af sine undervisningsjobs udenfor universitetet og han havde godt selv i flere år været klar over, at hans store undervisningsbyrde betød at han “umuligt kunne tilfredsstille den Ærespligt til videnskabelig Produktion som paahviler en Universitetsprofessor” [ML-1].

En avisartikel et par uger efter afskedsansøgningen nævnte netop, at Heegaard havde været kritiseret for sin manglende videnskabelige produktion i fakultetet [Hov17]. Denne kritik kunne meget vel være fremkommet i forbindelse med diskussionen af Hansens utilstrækkelige videnskabelige publikationer i efteråret 1916. Heegaards produktion i perioden 1910–17 bestod, udover elementære og populære arbejder, kun af

en rapport til den internationale kommission for matematikundervisning og et 3 siders indlæg i beretningen fra den 3. skandinaviske matematikerkongres [Joh49, pp. 41–45].

Heegaard blev senere i forløbet kritiseret af astronomiprofessor Svante Elis Ström-gren for at begrunde sin manglende produktion med for meget universitetsarbejde, idet han påpegede at problemet var selvforskyldt når Heegaard frivilligt havde påtaget sig en ekstra undervisningsbyrde udenfor universitetet [KU17-8].

Heegaards anden begrundelse for sin afsked kan godt dække over docentursagen, men dette er ikke klart ud fra kilderne.

Fakultetets behandling af afskedsansøgningen

Sagsbehandlingen fik et noget ejendommeligt forløb. Efter at have modtaget afskeds-ansøgningen tog dekanus straks kontakt til Heegaard, men i stedet for at diskutere Hee-gaards begrundelser for afskeden diskuterede de hans efterfølger. Da dekanus sendte en kopi af afskedsansøgningen til fakultetets professorer vedlagde han et følgebrev, hvori han fremhævede, at “Professor Heegaard mener, at Professor Hjelm-slev er den ene-ste, som kunde komme paa Tale som Efterfølger i Embedet”, hvorfor dekanus foreslog at man spurgte Hjelm-slev om han var interesseret heri [KU17-2]. Alle tilsluttede sig dette forslag på nær Nielsen, som mente at man burde behandle afskedsansøgningen før en efterfølger blev diskuteret. Efter pres accepterede Nielsen dog også forslaget [KU17-3].

Hjelm-slev svarede imidlertid henholdende og anførte, at han ikke mente at det var umuligt at Heegaard kunne finde på at trække sin ansøgning tilbage! [KU17-4]. En avisartikel antyder faktisk også denne mulighed [Hov17]. En anden ting synes dog at vise at Heegaard ikke havde spekuleret i den retning. Den 16. januar anmodede han om, at begrundelsen med den manglende assistent blev fjernet fra det første punkt i afskedsansøgningen [KU17-5]. Det var ellers netop et sted, hvor fakultetet konkret havde mulighed for at kunne gå ind og forbedre forholdene og derved fjerne en del af begrundelsen, hvilket Heegaard øjensynligt ikke ønskede. I den videre proces nægtede han også hårdnakket at uddybe sine begrundelser for afskedsansøgningen, idet han mente det var en opgave for hans efterfølger at komme med forslag til hvordan de kritiserede forhold kunne forbedres [KU, pp. 383–84].

Efter behandling på et fakultetsmøde den 23. januar sendte fakultetet afskeds-ansøgningen med sin anbefaling og forslaget om kaldelse af Hjelm-slev til efterfølger til konsistorium [KU17-6], men herfra kom sagen imidlertid retur med krav om både fakultetets og Heegaards uddybelse af punkt 1 og 2 i ansøgningen [KU17-7]. Ved konsistoriemødet var sagsbehandlingen endvidere blevet kritiseret.

[...] der [blev] fra nogle Konsistorialers Side rettet et meget skarpt Angreb paa Fakultetets Behandling af Heegaard Sagen. Det blev fremhævet, at den oprindelige Afskedsansøgning var dateret d. 5. Jan. og at der først blev afholdt Fakultetsmøde d. 23. Jan. s. A. samt, at der i Mellemtiden var rettet en Forespørgsel til Professor Hjelm-slev. [KU, pp. 385–86]

Jeg synes kritikken var berettiget, da det udefra let kunne se ud som om fakultetet gerne ville af med Heegaard, idet det straks fokuserede på valget af efterfølgeren før afskedsansøgningen var behandlet.

En gruppe på fire professorer, heriblandt Heegaard, satte sig nu sammen og lavede et udkast til et svar til konsistorium. Heegaard ønskede som tidligere ikke at uddybe noget videre, men tilføjede dog til punkt 2:

[...] at der i Fakultetets Forretningsorden findes forskellige Ting, som hos mig, der ofte har tilhørt Mindretallet, har fremkaldt en Utryghedsfølelse.
[KU17-9]

I fakultetets uddybelse anførtes til punkt 1, at fakultetet ikke betvivlede Heegaards beskrivelse af arbejdsforholdenes karakter og det fremhævedes videre, at disse burde forbedres. Da Heegaard ikke ønskede at komme med forslag til forbedringer måtte dette være overladt til efterfølgeren. Med hensyn til punkt 2 måtte fakultetet naturligvis kommentere Heegaards bemærkning ovenfor. Det fremhævede en forøgelse i sagsomfanget og dermed mindre tid til behandlingen af de enkelte sager som et problem. Fakultetet mente, at Heegaards opfattelse måtte være baseret på en misforståelse, og efter nærmere forhandling havde Heegaard "ikke vilde benægte Muligheden af, at Fakultetets Opfattelse i denne Henseende er rigtig." [KU17-10]. Der kom ikke flere indvendinger og den 7. maj kunne konsistorium meddele fakultetet, at Heegaard var bevilget afsked [KU, p. 404].

En underlig ting i fakultetets sagsbehandling var, at dekanus havde så travlt med at finde en efterfølger og at man overhovedet inddrog Heegaard i dette. Jeg synes, at Nielsens forslag om først at behandle afskedsansøgningen og derefter finde en efterfølger lød mere naturligt. Der var tid nok, idet Heegaard først gik af 1. september. At der var enighed om at Hjelmlev var den eneste der kunne komme på tale som efterfølger kunne måske skyldes Bohr-brødrenes aktive rolle i docentursagen, som kunne have gjort dem upopulære. En anden grund kunne være at Hjelmlevs forskningsområde var geometrien, som havde været en væsentlig del af Heegaards forskningsområde, mens Harald Bohrs forskningsområde ligesom Nielsens lå med hovedvægt på analysen.

Heegaards efterfølger

Da Heegaards afskedsansøgning var imødekommet den 7. maj 1917 kunne fakultetet koncentrere sig om at finde en efterfølger. Dette skulle dog heller ikke komme til at gå helt gnidningsløst. Kort tid efter afskedsbevillingen henvendte dekanus sig påny til Hjelmlev for at høre om han ville modtage en kaldelse [KU17-11]. Det ville han godt, såfremt visse betingelser blev opfyldt.

Han ønskede for det første sin anciennitet overført fra Polyteknisk Lærestanstalt, for det andet en ekstraordinær huslejeportion⁷ og for det tredje visse rammer for arten og

⁷Fakultetet rådede over 12 huslejeportioner som blev givet til professorerne med højst anciennitet. De fungerede på dette tidspunkt som et alderstillæg og blev iøvrigt afskaffet med tjenestemandsløven af 1919 [Slo78, p. 40].

omfanget af de arbejdsopgaver, der kunne pålægges ham. Den sidste betingelse stammede naturligvis fra Heegaards kritik af arbejdsbelastningen. Efter en kort forhandling med Hjelmlev indstillede fakultetet ham til efterfølger.

Dermed skulle man formode at den sag var afsluttet, men kort tid efter blev sagen “behandlet” i *Ekstrabladet*:

Frejdig og glad oplyste Hr. Hjelmlev nu, at han var villig til at overtage Professoratet paa følgende tre Betingelser:

- 1) Hans Anciennitet fra Læreanstalten skulde overflyttes til Universitetet.
- 2) Han forlangte sig foruden sin Gage (der altsaa skulde være kraftigt sat op gennem Kravet i Punkt 1) tillagt en Huslejeportion.
- 3) Han vilde ikke overtage Embedet i samme Omfang som Professor Heegaard, men kun forelæse i den Udstrækning, han selv fandt for godt.

I Fakultetet var alle, selv Hjelmlevs gode Venner, blege, ja, Vennerne mest, for de saa naturligvis, at her havde Hr. Hjelmlev givet sig en Blottelse: Noget lignende var ikke før set.

Det er da ogsaa noget hen i Retning af Principet: Intet Arbejde mellem Maaltiderne, som her søges gennemført med Gageforhøjelse. Anciennitetskravet er allerede stramt — men Boligtillæget er fuldkommen ud i det Blaa. [Eks17c]

Efter at have læst dette meddelte Hjelmlev dekanus, at han overvejede at trække sit tilsagn om at overtage professoratet tilbage [KU17-12]. Ved et efterfølgende fakultetsmøde diskuteredes sagen. Fakultetet sendte dels en beklagelse til Hjelmlev [KU17-13] og dels forsøgte det at finde “kilden” til avisartiklen. Resultatet af det sidste foreligger dog ikke i det bevarede arkivmateriale.⁸

Artiklen, som var et led i føljetonen “Fra de akademiske Kulisser” i *Ekstrabladet*, der startede i december 1916, må have været baseret på en kilde i fakultetet. Ingen andre kunne have haft kendskab til sagerne i så stor detalje så hurtigt. *Ekstrabladet* stod desuden konsekvent på Heegaards (og Hansens) side og angreb Bohr, Hjelmlev og Strömngren. En mulighed er naturligvis, at Heegaard selv var kilden, hvilket jeg tror, men jeg har ikke fundet kildemateriale som kan afgøre spørgsmålet.

Konsekvenserne

Jeg vil nu samle op på konsekvenserne af docentursagen og Heegaards afsked for de involverede personers karrierer.

⁸I forbindelse med behandlingen anføres: “Over Resten af Forhandlingerne denne Sag vedrørende er ført en særlig Protokol, som i forseglet Konvolut henlægges i Arkivet.” [KU, pp. 409–10]. Denne har jeg dog ikke kunnet lokalisere.

Heegaard gik som nævnt af 1. september 1917 og han koncentrerede sig herefter om sine resterende undervisningsopgaver på bl.a. Kadetskolen. I løbet af efteråret 1917 fik han et økonomisk meget favorabelt tilbud om et professorat ved universitetet i Kristiania (Oslo), som han tog imod. Han faldt godt til der og forblev i dette professorat resten af sit liv [Mun98, pp. 160–66].

Af de øvrige aktører var det Hjelmlev, som karrieremæssigt fik mest ud af begivenhederne. Han havde spillet en rolle i docentursagen i efteråret 1916, men endte altså med at blive Heegaards efterfølger. Derved blev han professor ved universitetet i stedet for ved Lærestalten. Dette var et skridt opad karrieremæssigt og Hjelmlev fik desuden alle sine økonomiske krav opfyldt. Han blev i stillingen til han måtte gå af på grund af alder i 1942.

Harald Bohr opnåede derimod intet karrieremæssigt af sagerne. Tværtimod tyder det på, at han herigennem havde gjort sig upopulær blandt fakultetets professorer til skade for hans karrieremuligheder de næste mange år. At Bohr slet ikke blev nævnt som mulig kandidat til Heegaards professorat kunne dog som nævnt skyldes, at man ønskede en geometer i stillingen.

Ifølge *Ekstrabladet* havde docentursagen endvidere skabt en strid blandt de danske matematikere som i løbet af 1916–17 angiveligt også skulle have involveret *Matematisk Forening*. Her havde Niels Nielsen været formand siden 1910 og ifølge avisen skulle Bohr have saboteret foreningen i 1916–17 ved at få sine matematikvenner til at boykotte foreningen med hensyn til at give foredrag. Endvidere mente avisen, at Bohrs gruppe på generalforsamlingen i april 1917 ville “overtage” foreningen [Eks17b]. Der blev rent faktisk holdt færre foredrag i 1916–17, ialt kun 5, mod normal 8–10, og der blev slet ingen holdt i perioden fra 19. november til 7. marts, så der kan have været noget om snakken [Cro23, p. 51]. Ved generalforsamlingen gik Nielsen af og der valgtes iøvrigt en hel ny bestyrelse.

Fremtiden for det matematiske docentur var stadig uafklaret efter Heegaards afsked. I hele 1917 og foråret 1918 blev docenturet anvendt til aflønning af fysikeren H. M. Hansen for undervisningen af medicinstuderende, som det allerede havde været foreslået i 1916 [Årb20, p. 295]. I april 1918 tog de to universitetsprofessorer i matematik, Nielsen og Hjelmlev, sagen op igen. De argumenterede for oprettelsen af et nyt professorat og to assistentstillinger i matematik på bekostning af docenturet. Som begrundelse blev angivet, at de følte at to professorer ikke kunne dække alle dele af matematikken tilfredsstillende. De havde også en konkret kandidat til professoratet: Niels Erik Nørlund [Årb20, pp. 172–74]. Nørlund var jævnaldrende med Bohr og havde siden 1912 været matematikprofessor i Lund. Han var blevet stillet i udsigt at blive leder for det matematiske institut, som Mittag-Leffler gik med planer om at opbygge i Stockholm. Nu ønskede Nielsen og Hjelmlev “paa en værdig Maade [at] kunne bevare ham for vort eget Land” [Årb20, p. 174]. Forslaget blev gennemført. Assistenterne startede i december 1918 og 1. september 1922 blev Nørlund professor i matematik ved Københavns Universitet.

Bohr kom altså heller ikke på tale som en mulig kandidat til dette nye matematiske professorat. For ham var udsigterne til et universitetsprofessorat i København derefter lange. Nielsen, som var den ældste professor, ville først gå af på grund af alder i 1935

og der kunne næppe forventes oprettet yderligere nye professorater i den nærmeste fremtid.

Bohrs universitetsprofessorat

Harald Bohr havde allerede før 1914 været en produktiv forsker, der havde bidraget med nyt til teorien for Dirichletrækker og analytisk talteori. Hans matematiske gennembrud kom i 1924–25 med teorien for næsten-periodiske funktioner, der for alvor gjorde ham kendt internationalt. Takket være især Bohr men også Jakob Nielsen (1890–1959), der var kommet til Lærestalten i 1925, blev Lærestalten centrum for matematikken i Danmark gennem 1920'erne, især i årtiets anden halvdel, hvor den fik et internationalt tilsnit med flere udenlandske matematikers ophold [Ram95, pp. 227–30, 252–60].

Bohr håbede stadig på forbedring i sin karriere som det fremgår af et brev til broderen fra 1925 efter et mislykket forsøg på at få en stilling i Lund:

Det jeg tror jeg trænger til er nemlig at faa Lov til at faa samlet de to Interesser jeg har—videnskabeligt arbejde og videnskabelig Undervisning—til et Hele og ofre det alle mine (desværre ikke altid saa mange) Kræfter—og i Sammenhæng dermed at komme væk fra den polytekniske Lærestalt, hvor Forholdene udvikler sig mere og mere i en for mig højst vanskelig Retning.

Det som egentlig for mig slaar Sømmet paa Hovedet er 1) Hvis der var et Universitet f.Ek. i Aarhus,⁹ og jeg fik tilbudt en Stilling der, vilde jeg ikke betænke mig et Øjeblik paa at tage derhen—og Lund er jo meget nærmere. 2) De Venner, jeg har i Udlandet, synes egentlig alle, at det er Vanvid af mig at blive ved en teknisk Højskole, hvis der er Mulighed for at komme til et Universitet. Hardy har ikke blot sagt det, men vist mig det saa tydeligt han har formaaet, ved at skaffe mig Tilbudet om Stillingen i Manchester. Og Courant synes det ogsaa; han er saa venlig at sige (og jeg tror han har Ret), at hvis “man” havde anet, at jeg kunde tænke mig at forlade København, vilde der være gjort meget kraftige Forsøg fra Universitetet i Göttingen for at faa mig dertil efter Runge. [NB-2]

Bohr tilkendegav et par år senere også over for Torsten Carleman at han ville være interesseret i en stilling i Sverige.

Først i 1929 åbnede der sig en mulighed. Da forespurgte universitetet i Uppsala Bohr om han var interesseret i at tage imod et professorat der og Bohr takkede i første omgang ja. Da dette blev kendt i København iværksattes imidlertid en agitation, bl.a. i pressen, for ikke at “miste” Bohr til udlandet. På universitetet lavede de

⁹Aarhus Universitet blev grundlagt i 1928, men det første professorat i matematik blev først oprettet i 1954 i forbindelse med etableringen af Det naturvidenskabelige Fakultet, der formelt blev etableret i 1956 [Alb78, p. 431].

matematikstuderende en underskriftsindsamling for at beholde deres lærer og de matematiske professorer foreslog oprettelsen af et ekstraordinært professorat for at holde på Bohr. Der blev som resultat heraf oprettet et professorat, hvilket fik Bohr til at blive i København. Han indtrådte i dette i 1930 og da Niels Nielsen døde i 1931 overtog han hans professorat og det ekstraordinære blev nedlagt [Ram95, pp. 267–72, 284]. Først da fik Bohr sit ønske om et universitetsprofessorat i København opfyldt. Han blev senere den ledende skikkelse i dansk matematik gennem 1930'erne og 1940'erne [Ram95, pp. 269–72, 380].

Om det var Bohrs aktive rolle i docentursagen i efteråret 1916 der skabte modvilje mod ham så han blev ladet ude af betragtning i forbindelse med besættelsen af Heegaards professorat og det nyoprettede i 1918 er ikke helt klart. Hans videnskabelige produktion var også gået ned under krigen og hans virkelige gennembrud som matematiker kom først i 1925, så faglige grunde kan også have spillet ind. Man kan dog imidlertid konstatere, at som begivenhederne forløb blev den reelle konsekvens, at Bohr først fik et universitetsprofessorat i København i 1930, selv om han allerede i 1915–16 var på tale til et.

Afslutning

Fremstillingen i det foregående har givet et billede af behandlingen af personalesager ved Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet i den første tredjedel af det 20. århundrede, især stillingsbesættelser i matematik og matematikernes karrierepleje.

Det skete oftere dengang at et professorat blev besat ved kaldelse end idag, hvilket måske ikke er så overraskende, da antallet af kvalificerede personer dengang var lavere, især fordi der var færre højtuddannede. Min fremstilling har belyst, hvordan proceduren kunne være fra et professorat blev ledigt til det blev besat.

Det virker lidt overraskende på mig, i hvor stor detalje man kan følge sagerne i boulevardpressen før de var afgjort. I tilfældet med kaldelsen af Hjelmlev blev det som nævnt også anset for et problem i fakultetet. Nogle år senere foreslog undervisningsministeriet, at indføre tavshedspligt ved indstillinger til stillinger, men det gik konsistorium imod, dels fordi det mente det var praktisk uigennemførlig og dels af principielle grunde som fx ønsket om størst mulig åbenhed [Årb20, pp. 57–58].

Bibliografi

Bibliografien er delt i to dele, hvor første del består af publicerede kilder og anden del af upublicerede kilder.

Publicerede kilder

- [Alb78] Gustav Albeck. *Aarhus Universitet 1928–1978*. Universitetsforlaget i Aarhus, Aarhus 1978.
- [Ber17] “Professor Heegaard søger sin Afsked.” *Berlingske Tidende, Aften*, Fredag den 5. Januar 1917, side 3.
- [Boh15] Harald Bohr og Johannes Møllerup. *Lærebog i Matematisk Analyse*, 1.–4. Afsnit. Jul. Gjellerup, København 1915–18.
- [Cro23] C. Crone. *Matematisk Forening gennem 50 Aar*. Udgivet i Anledning af Matematisk Forenings 50 Aars Jubilæum. Jul. Gjellerups Forlag, København 1923.
- [Eks16] “Fra de akademiske Kulisser. Skal Harald Bohr være Professor i Groningen eller ansættes ved Universitetet?” *Ekstrabladet*, den 19. december 1916, side 3.
- [Eks17a] “Fra de akademiske Kulisser. Striden i det filosofiske Fakultet. — Harald Bohr faar intet ud af sin Aktion. — Hvorfor Professor Heegaard gaar sin Vej. — Er der andre, som gaar.” *Ekstrabladets Aftensudgave*, den 6. januar 1917, side 5.
- [Eks17b] “Harald Bohr atter paa Krigsstien.” *Ekstrabladet*, den 19. april 1917.
- [Eks17c] “Fra de akademiske Kulisser. Der er opstaaet en ny Sygdom “Beskedenhed”.” *Ekstrabladet*, den 6. juni 1917, side 3.
- [Hov17] “Professor Heegaards Afskedsansøgning.” *Hovedstaden*, den 23. januar 1917, side 5.
- [Joh49] Ingebrigt Johansson. “Minnetale over Professor Poul Heegaard holdt i den mat.-naturv. klasses møde den 1. november 1948.” *Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo, Årbok 1948*. Jacob Dybwad, Oslo 1949, pp. 36–45.
- [Kle89] Steven L. Kleiman. “Hiernonymus Georg Zeuthen (1839–1920).” *Enumerative Algebraic Geometry: Proceedings of the 1989 Zeuthen Symposium*. Edited by Steven L. Kleiman and Anders Thorup. Contemporary Mathematics, volume 123, Providence, RI: American Mathematical Society 1991, pp. 1–13.
- [Lar93] Hans Kryger Larsen. “Københavns Universitet 1902–1936.” *Københavns Universitet 1479–1979, Bind II: Almindelig historie 1788–1936*. Redigeret af Leif Grane og Kai Hørby. G. E. C. Gads Forlag, København 1993, pp. 455–604.
- [Lüt92] Jesper Lützen, Gert Sabidussi and Bjarne Toft. “Julius Petersen 1839–1910: A biography.” *Discrete Mathematics* **100** (1992), pp. 9–82.
- [Mun98] Ellen S. Munkholm & Hans J. Munkholm. “Poul Heegaard (1871–1948), dansk-norsk topolog.” *Normat* **46** (1998), pp. 145–69.
- [Ram95] Kurt Ramskov. *Matematikeren Harald Bohr*. Ph.D.-afhandling, Institut for de eksakte videnskabers historie, Aarhus Universitet 1995. 451 pp.
- [Ram98] Kurt Ramskov. *Fra de akademiske kulisser: universitetets matematiske stillinger 1909–17*. Preprint No. 10, Matematisk Afdeling, Institut for Matematiske Fag, Københavns Universitet 1998. 44 pp.
- [Rob79] Peter Robertson. *The Early Years: The Niels Bohr Institute 1921–1930*. Akademisk Forlag, Universitetsforlaget i København 1979.
- [Slo78] Ejvind Slottved. *Lærestole og lærere ved Københavns Universitet 1537–1977*. Samfundet for dansk Genealogi og Personallhistorie, København 1978.
- [Årb03] *Årbog for Københavns Universitet, Kommunitet og den polytekniske Lærestole, indehol-*

dende Meddelelser for det akademiske Aar 1903–04. Redigeret af H. Matzen, Universitetsbogtrykkeriet, J. H. Schultz A/S, København 1905.

- [Årb10] *Aar bog for Københavns Universitet, ... for det akademiske Aar 1909–10.*
- [Årb15a] *Aar bog for Københavns Universitet, ... for de akademiske Aar 1915–1920.* IV. Del: Universitetets Administration, dets Lærere og Studerende.
- [Årb15b] *Aar bog for Københavns Universitet, ... for de akademiske Aar 1915–1920.* V. Del: Den polytekniske Lærestanstalt.
- [Årb20] *Aar bog for Københavns Universitet, ... for de akademiske aar 1920–23.* III. Del: Universitetets Administration, dets Lærere og Studerende. Universitetets videnskabelige Institutter.

Upublicerede kilder

Poul Heegaard materiale, i privateje Poul E. Heegaard, Trondheim. En oversættelse til dansk findes i Box 1, *Poul Heegaard papirer*, Arkivet, Institut for Matematiske Fag, Københavns Universitet, Universitetsparken 5, DK–2100 København Ø.

- [HEE] Poul Heegaard. *Små livserindringer fortalt for mine barn og barnebarn.* Håndskrevet manuskript på 136 sider dateret Fåvang, den 2. februar 1945. Sidehenvisninger er til den danske oversættelse.

Arkivmateriale fra samling nr. 1001/14: *Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet* ved Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

- [KU] *Diarium 1890–1921*, 36.01.02.
- [KU08] J.nr. 67, Box 36.02.18: *Dekanatssager 1907/08.*
- [KU09-1] Skrivelse fra Zeuthen til mat.-nat. fakultet, 28. juni 1909, j.nr. 41, Box 36.02.19: *Dekanatssager 1908/09.*
- [KU09-2] Zeuthens bemærkning 15/11 på brev fra konsistorium til mat.-nat. fakultet, 12. nov. 1909, j.nr. 87, Box 36.02.19: *Dekanatssager 1908/09.*
- [KU09-3] Brev fra Zeuthen til mat.-nat. fakultet, 13. dec. 1909, j.nr. 87, Box 36.02.19: *Dekanatssager 1908/09.*
- [KU09-4] Brev fra Hagemann til Nielsen, 7. april 1910, j.nr. 54 Box 36.02.19: *Dekanatssager 1908/09.*
- [KU10-1] Kopi af breve fra Dehn, Hilbert, Meyer, Picard og Poincaré, j.nr. 10, Box 36.02.20: *Dekanatssager 1909/10.*
- [KU10-2] Betænkning af Zeuthen, den 26. jan. 1910, j.nr. 10, Box 36.02.20: *Dekanatssager 1909/10.*
- [KU10-3] Niensens kommentar 1. feb. på brev fra konsistorium til mat.-nat. fakultet, 18. jan. 1910, j.nr. 10, Box 36.02.20: *Dekanatssager 1909/10.*
- [KU10-4] Brev fra Christiansen, Jungersen & Warming til mat.-nat. fakultet, 18. feb. 1910, j.nr. 10, Box 36.02.20: *Dekanatssager 1909/10.*
- [KU15] J.nr. 57, Box 36.02.25: *Journalsager 1915.*
- [KU16-1] Brev fra Knudsen til mat.-nat. fakultet, 22. mar. 1916, j.nr. 19, Box 36.02.26: *Journalsager 1916.*
- [KU16-2] Brev fra konsistorium til mat.-nat. fakultet, 5. juli 1916, j.nr. 19, Box 36.02.26: *Journalsager 1916.*
- [KU16-3] Brev fra konsistorium til mat.-nat. fakultet, 17. aug. 1916, j.nr. 55, Box 36.02.26: *Journalsager 1916.*
- [KU16-4] Udkast til brev fra mat.-nat. fakultet til konsistorium, 10. okt. 1916, j.nr. 55, Box 36.02.26: *Journalsager 1916.*
- [KU16-5] Cirkulære mat.-nat. fak., 26. okt. 1916, j.nr. 55, 57, 60, Box 36.02.26: *Journalsager 1916.*

- [KU16-6] Brev fra H. Bohr til mat-nat. fakultet, 9. dec. 1916, j.nr. 55, 57, 60, Box 36.02.26: *Journalsager 1916*.
- [KU16-7] Brev fra Dekanus til H. Bohr, 20. dec. 1916, j.nr. 55, 57, 60, Box 36.02.26: *Journalsager 1916*.
- [KU17-1] Kopi af brev fra Heegaard til kongen, 5. jan. 1917, j.nr. 3, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-2] Brev fra Dekanus til medlemmerne af mat.-nat. fakultet, 5. jan. 1917, j.nr. 3, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-3] Brev fra dekanus Knudsen til Niels Nielsen (med Nielsens svar) 8. jan. 1917, j.nr. 3, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-4] Brev fra Hjelmlev til Dekanus, 14. jan. 1917, j.nr. 3, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-5] Brev 2 fra Heegaard til Dekanus, 16. jan. 1917, j.nr. 3, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-6] Kopi af brev fra nat.-mat. fakultet til konsistorium, 24. jan. 1917, j.nr. 3, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-7] Brev fra konsistorium til mat.-nat. fakultet, 3. feb. 1917, j.nr. 9, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-8] Brev fra E. Strömgren til Dekanus 10. feb. 1917, j.nr. 10, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-9] Kopi af brev fra mat.-nat. fakultet til konsistorium, 28. feb. 1917, j.nr. 19, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-10] Kopi af brev fra mat.-nat. fak. til konsistorium, 28. feb. 1917, j.nr. 19, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-11] Brev fra dekanus Knudsen til Hjelmlev, 16. maj 1917, j.nr. 79, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-12] Brev fra Hjelmlev til dekanus, 7. juni 1917, j.nr. 87, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.
- [KU17-13] Kopi af brev fra fakultetsmedlemmerne til Hjelmlev, 12. juni 1917, j.nr. 87, Box 36.02.27: *Journalsager 1917*.

Mittag-Lefflers papirer, Institut Mittag-Leffler, Kungl. Vetenskapsakademien, Auravägen 17, S-182 62 Djursholm, Sverige.

- [ML-1] Brev fra Heegaard til Mittag-Leffler, 8. aug. 1911, *Mittag-Lefflers brevkorrespondens med Poul Heegaard*.
- [ML-2] Brev fra Nørlund til Mittag-Leffler, 30. dec. 1916, *Mittag-Lefflers brevkorrespondens med Niels Erik Nørlund*.

Niels Bohrs papirer, Niels Bohr Arkivet, Blegdamsvej 17, DK-2100 København Ø.

- [NB-1] Brev fra Harald Bohr til Niels Bohr, 20. marts 1914, *Niels Bohrs familiekorrespondance*.
- [NB-2] Brev fra Harald Bohr til Niels Bohr, 23. august 1925, *Niels Bohrs familiekorrespondance*.

Arkivet for Rijksuniversiteit Groningen, Rijksarchief Groningen, Cascadeplein 4, NL-9726 AD Groningen, Holland.

- [RUG] Kopi af brev fra mat.-nat. fakultet til rektor, 6. nov. 1916, *Modtagne breve og koncepter af afsendte breve fra Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet*, Konsistorium og fakulteter no. 629.